

РЕЦЕНЗИЯ

от Професор д-р Преслав Димитров

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен “доктор” по докторска програма „Икономика и управление на туризма“ в ПН 3.9 Туризм

на тема:

„Ефективната интерпретация при устойчиво развитие на туризма“

с автор Райна Атанасова Пашова,
задочен докторант към Катедра „Туризм“ при Стопанския факултет
на ЮЗУ „Неофит Рилски“

Настоящата рецензия е изготвена въз основа на Заповед на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“-Благоевград № 2661/18.012.2020 г. за определяне на научно жури по процедурата за публична защита на дисертационен труд, разработен от задочен докторант Райна Пашова и съответства на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за неговото прилагане, ЗВО, както и действащите вътрешни правила на Югозападния университет.

I. Биографична информация за докторанта

Райна Атанасова Пашова е задочен докторант към Катедра „Туризм“ на Стопанския факултет при ЮЗУ „Неофит Рилски“. Родена е през 1973 г. Средното си образование придобива в Езикова гимназия „Акад. Людмил Стоянов“, гр. Благоевград, с профил немски и английски език.

Има завършено висше икономическо образование със специалност “География на туризма” от Югозападен университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград. По настоящем работи като главен експерт в Дирекция на Природен парк „Рилски

манастир“ и има дългогодишен опит в областта на туризма в защитените територии, връзки с обществеността, планирането и провеждането на дейности и обучителни програми в сферата на опазване на околната среда.

II. Обща оценка на представения дисертационен труд и извършената научно-изследователска дейност:

Дисертационният труд, представен от Р. Пашова, е разработен под научното ръководство на проф. д-р Мария Станкова и е посветен на актуална и значима за българската туристическа индустрия тема. По отношение на структурата и съдържанието му, следва да се отбележи, че същият е структуриран в увод, три глави, заключение, използвана литература и приложения. Основният текст на дисертацията е в обем от 297 стандартни страници, компютърно набран текст, като от тях 60 страници са приложения. Библиографският апарат на работата е представен на 12 страници в края на разработката и включва както следва: 201 информационни източника, от които 25 на кирилица, 94 на латиница, 27 нормативни, програмни и стратегически документи и 55 интернет източника.

Така представената разработка като структура отговаря на изискванията за композиционно и съразмерно разположение на отделните глави.

Значителна част от извършената научно-изследователска дейност е представена чрез редица публикации: **Една студия в Тематичен сборник с доклади с международно значение; Четири участия с доклади** в международни научни конференции и **Две публикации** в редактирани колективни томовете. В представените научните публикации фактически е **отразен в голяма степен** дисертационния труд в различни степени на завършеност и с акцент върху отделни проблемни моменти и научни търсения. На тази база докторантът покрива минималните изисквани точки по групи показатели за присъждане на ОНС „доктор“ за област 3. Социални, стопански и правни науки, 3.9. Туризм, съгласно действащия Правилник за прилагане на ЗРАСРБ и има изпълнени 125 точки при изискуеми 80. Разработен е и систематизиран автореферат, представящ съдържанието на дисертационния труд.

III. Оценка на съдържанието и разработеността на отделните части на дисертационния труд:

Темата за интерпретацията и нейната ефективност при устойчиво развитие на туризма е практически значима. И както правилно отбелязва авторът **във**

въвеждащата част, актуалността на проблематиката, произтича от фактът, че в България съществува обективна необходимост от предприемане на активни действия по отношение на управлението и осъществяването на туристическите дейности в защитените територии, като се направят паралели между устойчивостта като концепция, развитието на туризма в териториите под режим на защита и удовлетвореността на туристите, на база използването на инструментариума на интерпретацията.

По отношение на увода:

Авторът задава същността на темата и актуалността на поставените проблеми. Извежда изследователския обект и предмет, теза и подтези на дисертационния труд и поставените във връзка с тяхното изпълнение задачи, както и съществуващите ограничения. Задал е местоназначението на практическата реализация на изследването – природните и национални паркове в България, обосновавайки избора си с необходимостта да бъде проучена ефективността на интерпретацията, осъществявана от експертите в защитените територии, като база за концептуализиране на нарочен модел в конкретиката на териториите под защита и във връзка с устойчивото туристическо развитие. Заявена е готовност да се приложи методическият инструментариум, предложен в дисертационния труд. **Обект на изследване** в дисертационния труд е интерпретацията в контекста на устойчиво туристическо развитие, като важен фактор за осигуряване на устойчивост на туризма, осъществявана в националните и природни паркове в България на примера на избрана дестинация - Природен парк „Рилски манастир“. **Предмет на изследване** на дисертационния труд са възможностите на ефективната интерпретация в защитените територии на България. Проучени са възможностите за реализиране на ефектите от интерпретацията, чрез разработване и прилагане на модел за ефективна интерпретация. С оглед на тях се идентифицират насоки за прилагане на съществуващите управленски практики за интерпретация на защитените територии. **Методологичната основа** на разработката включва набор от основни научни методи, както и научни трудове и публикации на български и чужди автори.

По отношение на Глава I:

Разгледана е в детайли концептуалната рамка на устойчивото туристическо развитие, като е извършен преглед на основите параметри на устойчивостта и устойчивото развитие. Представени са теоретико-методологически въпроси, свързани с дефинитивните характеристики на устойчивото развитие в контекста на туризма.

Същевременно е направен преглед на параметрите на устойчивост, заложи в основните цели на Европейския съюз, респективно на България като в детайли са разгледани регламентите, пряко касаещи устойчивото развитие, опазването на околната среда, както и устойчивият туризъм.

Извършен е преглед на литературата, която изследва въздействията на туризма. Проследени са последиците за света от развитието на туризма, както на база на редица примери от различни държави по света са формулирани както положителни, така и отрицателни социално-културни въздействия на туризма.

Обърнато е внимание на състоянието и тенденциите по отношение на устойчиво развитие на страната като цяло и в частност изпълнение на стратегиите за устойчиво развитие на местно и национално ниво. Устойчивият туризъм е дефиниран като инструмент за постигане на устойчиви ефекти

По отношение на Глава II:

Ориентирана е към изясняване появата на феномена интерпретация първо в страните от Американския континент и Австралия, впоследствие в Западна Европа и България. Представени са основни постановки относно развитието на теоретичната мисъл по отношение на интерпретацията, както и на ефективното ѝ прилагане за постигане на устойчиво туристическо развитие.

Разгледани са набор от методи за анализ и оценка на ролята на интерпретацията и ефекти от въздействието ѝ при природно базирания туризъм. Детайлно е разгледан методологическият апарат, с който се бори в настоящото изследване, както и мотивите за избора на отделните му елементи.

Комплексен по своя характер, методологическият апарат бори с количествени и качествени методи. По-конкретно, той включва преглед на нормативната уредба и специализираните публикации по темата, както и ползва методите на наблюдението, експертната оценка, синтеза и SWOT анализа, посредством които е определено мястото на интерпретацията в управленските документи на защитените територии в България, каквито са плановете за управление на националните и природни паркове.

Необходимата емпирична информация се получава чрез методи на анкетиране и обработка на информацията, приложени по отношение на изследването на нагласите на туристите към интерпретацията при природно-базирания туризъм. Специално внимание е отделено на използването на качествения метод на дълбочинното интервю, който е приложен за идентифициране на проблемите за прилагането на интерпретацията в защитените територии и необходимостта от обучение.

По отношение на Глава III:

В нея фокусът е поставен върху възможностите за управление на посетителите и ефектите, оказвани от тях върху околната среда, с фокус върху интерпретативните подходи. Анализирани са резултатите от проведени две анкетни изследвания, първото на нагласите на посетителите на Природен парк „Рилски манастир“ и второто на туристи, взели участие в интерпретативна програма, както и резултатите от дълбочинно интервю с експерти от националните и природни паркове в България, предоставящи интерпретативни услуги. Представен и апробиран е модел за ефективна интерпретация.

При рецензирането на дисертационния труд прави впечатление, че авторът е проучил значителна като количество и тематика литература, свързана с управлението и създаването на туристически изживявания. Също така, е правил опит за развитие на дискусия на базата на различни авторски тези, хипотези и практически приложения, като се достига до концептуализиране на рамки за управление на туристическото изживяване.

IV. Оценка на научните и практически резултати и приноси на дисертационния труд:

В представения от кандидата Р. Пашова дисертационен труд могат да могат да се открият следните научни приноси:

1. Въз основа на систематизиране и критична оценка на съществуващите разбирания за същността и особеностите на интерпретацията е дефинирано понятието интерпретация в туризма, както и е установена е връзката между ефективната интерпретация и устойчиво развитие на туризма;

2. Проучено е състоянието и развитието на интерпретацията в България и по-конкретно в защитените територии и са дефинирани насоки за подобряване съществуващите управленски практики за прилагане на интерпретация в защитените територии при устойчивото развитие на туризма;

3. Оценено и анализирано е влиянието на интерпретацията върху удовлетвореността на туристите в защитените територии, поставено във връзка формиране на решение за бъдещи посещения, при повишена осъзнатост, съпричастност и ангажираност към опазването на околната среда;

4. Адаптиран е метода на Хам и Уейлър за оценка на ефективността на интерпретацията, като е разработен и апробиран е модел, отразяващ спецификата в защитените територии в България;

5. Изведени са препоръки за ефективна интерпретация в защитените територии в България;

V. Критични бележки, препоръки и въпроси:

В дисертационния труд се констатира и някои недостатъци, които дават основание да бъдат направени следните критични бележки:

- При отделни обособени части в дисертационния труд се наблюдава известен дисбаланс. Съдържанието на трета глава, която е с обем от 92 страници има значителен превес над останалите две глави.

- На следващо място, бих искал на обърна внимание на констатацията, че в дисертационния труд се срещат отделни формулировки, по отношение на които се установяват неточности.

- Бих направил и една принципна препоръка към докторанта, отнасяща се както към дисертационния труд, така също и бъдещи нейни публикации, а именно – да бъде по-ясна и категорична при открояване на мнението си като автор.

Посочените критични бележки не намаляват значимостта на дисертационния труд. Докторант Райна Пашова показва задълбочени познания в областта на устойчиво развитие на туризма и приложението на инструментариума на интерпретацията за постигане на трайни ефекти при посетителите в защитените територии в България.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на така представените обстоятелства в точки I, II, III, IV и V заявявам своята положителна оценка за рецензирания дисертационен труд на тема **„Ефективната интерпретация при устойчиво развитие на туризма“** с автор Райна Атанасова Пашова. Считаю, че той отговаря на основните законови и нормативни изисквания за присъждане на образователната и научна степен “доктор” и това ми дава основание да гласувам „ЗА“ присъждането на образователната и научна степен “доктор” на Райна Пашова в ПН 3.9 Туризм по докторска програма Икономика и управление на туризма.

12.01.2021 г.
Благоевград

РЕЦЕНЗЕНТ:
проф. д-р П. Димитров